

TEXTURES

Joan Garí

Les hores
fecundes

*Premi d'Assaig
Mancomunitat de
la Ribera Alta 2001*

1997

El concert de Raimon, a l'auditori de Vila-real. Acabadet d'eixir a la llum, un disc de cançons noves —*Cançons de mai*— després de tants anys. I, amb aquesta excusa, un rar privilegi: assistir a l'assaig del cantant amb els músics que l'acompanyen. Annalisa fa d'amfitriona, ens acomoda, i després seu a primera fila com si fóra la primera vegada que fa d'espectadora d'aquestes músiques sordes i primeres.

L'auditori té una estètica bondadosa i una acústica pitagòrica. Davant la buidor aclaparadora del pati de butaques, Raimon emprén les cançons embolcallat per totes les cordes, que són suaus i càlides. Ha musicat set poemes més d'Ausiàs March, perquè diuen que enguany es commemora el sisé centenari del seu naixement. Imperdonable que ell precisament hi haguera faltat: com si celebres l'aniversari i no acudeix el teu millor amic.

Amb els anys, i a mesura que rius procel·losos han anat solcant-li el coll, el de Xàtiva ha deixat que aflorara tota la musicalitat que portava dins. Ja ha passat el temps en què la cançó era una excusa i una urgència. La veu no li ha patit gens: no sé si la cuida o simplement és el seu depòsit genètic més antic i més llarg. Van voler soterrar-lo en vida —se'm queixa— quan es desferen (o s'acabaren d'embolicar definitivament) les incògnites de la Transició. Quan la Cançó —la Cançó de sempre— ja no feia falta, o així es creia.

Té un tracte familiar que no oculta el rerefons d'un home amb les conviccions fermes. Hi ha aquella expressió: idees clares (una pervivència del projecte *modern?*). I després: «aquest ho té clar». Raimon ha fet el seu paper en aquesta vida i té encara una formidable carrera musical per endavant. Està en el seu millor moment. L'esport nacional dels valencians, tants anys ja, és l'autoodi, i per això sempre ens hem queixat de Raimon (nosaltres, els *seus*): que si desafinava, que si no té sentit de la melodia (ell, que ha musicat Ausiàs March!), que si és aspre, que si és sec. Jo tendisc a pensar, cada vegada amb més fermesa, que aquest home és un cofre de sons, i encara no ens ha lliurat tots els seus tresors.

Un conjuntet d'Alboraia, d'aquests que ara afloren al caliu de dos o tres lustres de llengua a l'escola, de dues generacions de valencianistes obstinant-se a trencar el silenci secular, ha fet una versió d'*Al vent* amb un aire —i no hi entenc gaire— de *blues rock*. Una gran peça. I el cas em recorda Bob Dylan. Dylan és el gran ídol de la meua joventut: mentre ell continue en aquest pedestal que li he aixecat, jo seguiré sent jove.

A Raimon no cal que li recorden que és el músic valencià més conegut fora després de don José Iturbi. Iturbi va triomfar a Hollywood construint-se un personatge barreja de Harpo Marx i el major espectacle del món. Raimon no s'ha convertit en una estrella de les pel·lícules. Ans al contrari: ha rebutjat —m'ho confessa abaixant la veu, com divulgant algun secret— sucoses ofertes de multinacionals per cantar en castellà.

Aquesta nit el veig molt bé, en forma, amb ganes, amb aquest aire seu de mestre d'escola amb una altra vida amagada al sarró.

—I què se sent, finalment? Tu ets Raimon, i continues donant guerra després de tot el que ha passat. Però ja ningú no podrà oblidar el teu nom.

I Raimon que contesta: «Sant que caga i pixa, ni és sant ni és res. Això ho deia ma mare».

L'actuació és a les 22.30, exacta com un rellotge. Són 2.500 pessetes de les d'abans de la moneda única. No són les cançons de sempre. O sí. [12-4-97]

Així és que ací tenim de nou Lionel Jospin, exoftàlmic, gens carismàtic i tan agressiu com un *boy scout*: el primer sorprès per la magnitud de la seua victòria. Jospin és el clàssic cavall que té en contra totes les apostes (però també Mitterrand, i el mateix De Gaulle, van haver de fer amargues travessies del desert abans de ser recuperats per a liderar el país). Va estar a punt de véncer Chirac en la cursa per la presidència, però finalment va perdre, que era el més lògic. Ara s'ha imposat: al final, els francesos sempre opten pel fracassat, pel fracassat que no ha volgut tirar la tovalla. M'agraden els francesos, m'agrada el volum que ocupa la cultura en el seu cor francès, m'agrada Mitterrand —l'adúlter i el manipulador— i l'ètica laica del formatge; em desagrada el jacobinisme quan és innecessari —que sol ser quasi sempre.

Jospin ha fet dimitir el primer ministre, Alain Juppé, després de la desastrosa primera volta. I ha agranat el tàndem Alain Madelin i Philippe Séguin en la segona. Ha condemnat la dreta francesa a un naufragi de líders i de sigles de conseqüències impredecibles. Però el més probable és que les circumstàncies l'obliguen també a ell simplement a l'esquema polític clàssic, infal·libre, incontrovertible: *do ut des*. És l'inici

d'una llegenda que té molts anys per davant —com va tenir Mitterrand— per desil·lusionar a poquet a poquet els seus fidels. [2-5-97]

Romà Gubern parla avui al periòdic de la seua generació, «*amamantada por el cine*», un grup i una vivència que ell contraposa als qui ara creixen al caliu de la televisió. Les generacions són mentida, i tanmateix... Llegint-lo, m'envaeix la sensació de no ser de cap colla, de viure en un *décalage* grupal perpetu, i no només per raons cronològiques (la cronologia també és mentida, per si calia dir-ho). Entre el cinema i la televisió, entre la dictadura i la democràcia, entre les cendres de maig i la caiguda del mur de Berlín. Una generació perduda, sí. Que és com dir una manera d'estar sol en el fragor sorollós dels primats de la meua edat i circumstància. Nostàlgia de les certeses d'altres temps, dels heroismes —ni que siguen falsos—, de la sensació que els mites són possibles. [17-5-97]

Finalment, Robert Archer. Era aquella cosa que teníem pendent des que, fa alguns anys, sent ja ell una *auctoritas* vivent sobre el noble i provecte Ausiàs, li'n vaig demanar un article per a una revista que preteníem d'alta cultura.

Archer tenia dèsset anys quan va arribar al meu poble, i jo en feia tres. Uns francesos li havien assegurat que el treball no hi era escàs. La perspectiva era exòtica i, per descomptat, decididament romàntica. Després va venir allò: collir taronges per cent cinquanta pessetes al dia (mentre els estudiants es disposaven a prendre París: per a canviar la vida!), aprendre una llengua submergida i inopinada entre la verdura, tro-

bar-se —amb la major de les sorpreses?— la realitat d'un poble còmicament protoeuropeu enorgullit pel comerç de la taronja i les seues circumstàncies històriques. Protoeuropeu: «Borriana, París i Londres». Un parentesc cosmopolita, megalòman i tanmateix inofensiu.

A Londres va nèixer precisament Robert Archer, i el seu destí el va portar a Austràlia, a la filologia catalanocastellana, a l'ancianitat impetuosa d'Ausiàs.

He anat llegint pacientment les aportacions d'aquest sant llunyà i miraculós, un erudit als antípodes que s'ha obstinat a ressuscitar i enllumenar la sintaxi turmentada del més cèlebre de la nissaga dels March, i que no acaba d'explicar-se les raons de l'extrema energia que encara desprenen els versos del saforenc (I bé: ara resulta que és molt probable que nasquera a València, com el seu cunyat Martorell: no acabarem de saber mai res en clar de l'edat mitjana).

I després l'he pogut veure i sentir, parlant un català flegmàtic i amb aquests dits enormes damunt la taula (dits que si foren arbres serien, de segur, arbres genealògics), davant un auditori selecte, vora el murmuri d'una font a l'ombra d'un vell convent mercedari.

Després de la conferència, encara una estona més per als (seus) vells temps: «Borriana ha canviat però no massa. Jo sí que he canviat. Són trenta anys. Abans era més bonic». Jo li he dit: «Ara hi ha, a la plaça de la Generalitat, una escultura d'Andreu Alfaro (dos autòmats trompellots i generosos espargint-se pertot). Som, oficialment, un *municipi d'Europa*. I de quasi tot fa ja trenta anys».

I el vell Ausiàs interrogant-nos —qui diu que els morts ja no parlen? No deuen ser clàssics— des del fons dels segles, des del més pregon d'una sintaxi sepulcral. Arcaïtzant però

amb guspises de bestreta per al gran foc del malestar romàntic, obsedit i desconcertat per l'amor, temorós de la mort, a la vora de la insolència envers Déu i lleixant a part l'estil dels trobadors: Archer ha fet —continua fent— la radiografia d'aquest desig desorbitadament inhumà. Com a cavaller anglés en exercici, disseca els versos atapeïts d'aquell senyor a cavall de dos móns. Em pregunte què deu trobar en els valencians d'avui dia que recorde la veu moralitzant excavada en un túnel que ja té sis-cents anys. Així li ho dic, i ell somriu. Ah els valencians! Ell només és un amable erudit, un forense competent que ha descobert aquest cadàver tan viu flotant entre la rosada matinera d'un camp de tarongers. Una d'aquelles casualitats de la vida. I retruca Ausiàs: «Vagabund vaig la casa qui m'és certa». [21-5-97]

A les vuit del vespre, a València, reunió del Consell d'Administració d'*El Periòdic*. Hi compareixen, per informar de la situació, el director editorial, Joan Valls, i el director d'*El Punt*, Emili Gispert. Joan Valls és un home sec, que parla clar i que a taula menja de pressa. Emili menja a poc a poc i en la reunió no diu res. La situació és la següent: hem passat del no-res a la més absoluta misèria. Hem doblat els ingressos de publicitat (de sis a dotze milions, la meitat encara sense cobrar), hem duplicat les vendes del mensual (a l'entorn dels 4.000 exemplars), però encara estem lluny de poder assegurar l'autonomia i la supervivència d'un diari, és a dir, d'un periòdic que isca al carrer cada dia. «Això són dos-cents quaranta milions de pèrdues a l'any», sentència el director editorial. I, tanmateix, afegeix que el projecte és irreversible, qüestió de temps. Així que ens n'anem a sopar.

Per a compensar-nos, Zequi Castellano ens regala *Pla de conversa*, una curiositat editada a Girona sobre el Josep Pla oral. Zequi fa de director d'*El Periòdic*, amb el seu entusiasme afable i jesuític. Un tipus amb qui sempre tens la sensació que el trobes amb els deures acabats d'enllestir. Com que no em paguen els articles, rep de bon grat el volum, a manera d'almoïna.

Al sopar, parlem de política, de periodisme i de dones. Rafa Arnal, que està retirat del món de la distribució de llibres i es dedica a fer de llaurador ric, té aquest aire de pel·lícula colonial, acabat d'arribar de l'Àfrica, potser del París-Dakar. Disserta sobre el seu darrer tema predilecte: els rituals d'aparellament de les serps, que s'esdevenen ara al juny. Els comensals semblen gent amable, tolerant i no subjecta a horari, com voldria Pla. Si al final no ix el diari, igualment haurà pagat la pena. Però que isca. [27-6-97]

«Longtemps, je me suis couché de bonne heure». És emprendre la lectura sistemàtica de la *Recherche* —després de les inevitables i adolescents incursions fragmentàries, traduïdes, bocabadades— i quedar immediatament suspès, com davant un abisme atonal i fascinator, per la presència impensada —diria que estudiadament casual, si en l'alta literatura hi haguera casualitats— d'aquesta electrizant primera frase. Què fer, llavors? Seguir llegint, és clar. Però la lliçó —la lliçó proustiana— ens porta a una activitat diferent: ens mena a *divagar*.

Caldrà adduir ací, primer que res, cert oli conegut que representa Proust, amb la clenxa ben recta, amb l'oval lívid i delicat d'una cara que recorda un adolescent imberbe i in-

trospectiu, els ulls com abstrets i —diríem— somiadors, el bigoti que hi introdueix un matís de maduresa no desproveïda de depravació, el frac elegantíssim amb aquesta orquídia vivíssima sobresortint, exuberant i centrífuga, de la butxaca superior dreta. És la cara d'un home que sap ocultar-ho gairebé tot i, alhora, aconseguix donar una impressió de serenitat noble i només mínimament desvalguda. És el moment, supose, de recordar Georg Christoph Lichtenberg: «No podem veure res de l'ànima si no es manifesta en el rostre». Però què dir d'un rostre que hi participa —en el retrat— com provisionalment, a la manera divuitesca de qui, requerida la seua presència en les acaballes d'una festa, hi cedeix aristocràticament la seua màscara per no haver de *donar la cara*. Aquest oli ensenya la figura d'un home irreal, una mica fantasmagòrica, precisament com sorprés en el trànsit entre la vigília i el son.

En veritat, és estranyament colpidora la capacitat que pot tenir la primera frase d'un relat per a enxarxar el lector i dirigir el seu horitzó d'expectatives com un ramat innocent i no especialment mandrós per un congost. Quan ens anem endinsant en les pàgines de Combray anem comprenent, alhora, el sentit exacte d'aquell advertiment preliminar: durant *molt de temps*, el narrador va gitar ben d'hora l'infant que fou. En l'angoixa de l'insomni, mentre espera —tot sovint en va— que sa mare pugue a regalar-li la seua insubstituïble companyia, té l'oportunitat de teixir el canemàs del que serà tota la seua obra. És ací on es forma la *Recherche*, perquè «*un homme qui dort, tient en cercle autour de lui le fil des heures, l'ordre des années et des mondes*». I el petit protagonista sent un deler especial, una delectança morbosa i exercitada, a usar aquest temps entre el dia i el son per a

traçar un vast propòsit de coneixement: «*Généralement je ne cherchais pas à me rendormir tout de suite; je passais la plus grande partie de la nuit à me rappeler notre vie d'autrefois*».

Però tot això, naturalment, són elucubracions. La primera frase: s'hi han dit, per cert, moltes bajanades. Però com negar el profund valor sorprenent i temàtic que es pot atresorar en un bon principi. Algunes de les meues novel·les —i també films— predilectes m'han captivat precisament en aquestes primeres paraules. Les primeres paraules d'un relat han de ser de l'ordre del sagrat, perquè són sempre les primeres i antonomàsiques paraules de la creació («En el principi, Déu va crear el cel i la terra»). En el principi d'*Anna Karènia* —en la inoblidable traducció d'Andreu Nin— hi ha tot un programa narratiu meticulosament enunciat («Totes les famílies felices s'assemblen. Cada família dissortada ho és a la seva manera») en forma deductiva. «Anit vaig somiar que tornava a Manderley», en canvi (quin superb inici per a una pel·lícula tan mil·limètricament magnífica!), s'assembla més al recurs de la *Recherche*, i juga amb el llançament inicial del lector (o espectador, en aquest cas) enmig d'una boira que li donarà el to del relat, com la vigília proustiana. És aquesta estudiada indeterminació la que trobem també en alguns dels millors relats de Kafka (qui, per cert, prefigura bona cosa de Hitchcock) —«Algú deu haver calumniat Joseph K. perquè, sense haver fet cap cosa dolenta, un bon matí va ser arrestat»— i... La llista podria fer-se perillosament exhaustiva. Anar-se'n al llit d'hora produeix aquestes coses. Cada nit pot ser, així, el principi d'una meravellosa evocació. Només cal trobar-ne la primera frase!

Fa dos o tres anys, hi hagué la polèmica de la paperassa de la Generalitat republicana, confiscada després de la Guerra Civil i depositada a l'Arxiu de Salamanca. Quan Catalunya va reclamar la devolució d'aquests fons, les forces vives de la ciutat i el Regne (d'Espanya) es van enfilem fins al capdamunt. Fins i tot un personatge tan *a priori* llunyà del primitivisme polític més tosc com puga ser l'escriptor Gonzalo Torrente Ballester va clamar contra la devolució amb l'argument que els arxius havien estat formats «*por justo derecho de conquista*».

La capacitat del nacionalisme (en aquest cas, el nacionalisme espanyol) per a generar mites de *quita y pon* no deixarà mai de sorprendre'm. Ara, des de fa algunes setmanes, el motiu és el trasllat del *Guernica* de Picasso del Museu Reina Sofia de Madrid cap a Bilbao (on aviat s'inaugurarà el museu Guggenheim). És natural que els bascos el reclamen i no sé fins a quin punt —per tractar-se del símbol que es tracta— la demanda pot generar una contestació similar, en arguments i contundència, a l'afer de Salamanca. De moment, els tècnics han dit que la tela està molt deteriorada. Picasso ja ho va suggerir: el *Guernica* té massa ferides. És la darrera víctima d'aquell infaust bombardeig. Ara el món de la cultura s'escandalitza que els motius polítics puguen primar sobre els tècnics (cosa que, d'altra banda, ha passat *tota la vida*).

Per a acabar-ho d'adobar, una nova causa: l'ajuntament d'Elx també vol que torne la seua *Dama* (custodiada al Museu Arqueològic Nacional de Madrid). L'ocasió seria el centenari del seu descobriment i el bimil·lenari del naixement de la ciutat, dates que coincideixen enguany. Sembla que aquesta vindicació ha recorregut la ciutat i ha galvanitzat un sector gens menyspreable de població. La figura de la *Dama* dels

ulls buits ha començat a popularitzar-se de nou —m'imagine que ja n'era, de popular— entre els elxans, i les pastisseries comencen l'agost abans d'hora. I tot això està molt bé. I després hi ha un acudit de premsa que, l'altre dia, resumia l'estat de la qüestió aproximadament així: «La *Dama d'Elx* a Elx, el *Guernica* a Bilbao... i la *Maja desnuda* a un bordell!». Cosa que no aclareix el fons de la qüestió, però sens dubte il·lustra a bastament (amb aquesta llum que de vegades naix de l'humor més absurd i surrealista) a quina mena de raonaments ens porta tot plegat.

Acabem. Jo no estic ni a favor ni en contra de traslladar tal o tal altra obra d'art. Dos: em sembla de sentit comú que l'opinió dels professionals (amb uns criteris autènticament «professionals») hi siga determinant. Tres: no se m'escapen les motivacions polítiques a l'un costat i a l'altre, aquestes compulsions insidioses que acabaran condicionant la decisió final. I quatre: la capacitat de l'art per a fornir símbols polítics és extensa, intemporal, apassionant i, sens dubte, inevitable. El més graciós de tot és fins a quin punt els símbols en qüestió són innocents: la dama dels ulls buits i el somriure de pedra (se li ha acudit a algú creuar aquest somriure amb l'enigma de la *Monna Lisa*?) pogué excitar la fantasia *noventayochista* —un emblema d'espanyolitat— i, alhora, ser represa ara com un signe del substrat valencià que, segons sembla, encara queda a Elx (Alacant, per exemple, ja és un Lavapiés mediterrani i amb moltes palmeres. Una forma de ser *mesetari* sense renunciar al mar).

I ara la moralitat: I si tinguera raó el senyor Moffitt, i la *Dama* és només una falsificació neoprimitiva, amb a penes cent anys de vida? Dubte que la hipòtesi —que, d'altra banda, és brutalment simple, i ha indignat propis i estranys—

servira de res contra el símbol. És això el que tenen els símbols: una vegada els has creats —o s'han creat: és el seu misteri—, ja tenen consistència lapidària. Fins que en reverteixes el significat, que també passa.

Avui és el dia. La nau espacial Mars Pathfinder, que va tocar sòl marcià divendres passat, ha enviat les primeres imatges, en color i estereoscòpiques, del planeta roig. El miracle el devem al Sojourner, que és un petit tot terreny que la nau ha amollat sobre el terrible desert aparentment sense vida per fotografiar-lo i analitzar-lo. Les primeres imatges: una planura rogenca, amb matolls, pedres i les siluetes d'alguns turrons llunyans. I així estem: té la seua gràcia que la NASA s'haja gastat un dineral per a colonitzar Mart i ara descobrim que el que hi ha és un paisatge com els que hem vist sempre a les pel·lícules de l'Oest, un paisatge digne d'Arizona. O d'Almeria, on també s'han fet *westerns* de reconegut prestigi.

De què ens pot servir veure Mart si no podem canviar la nostra manera de mirar. Potser era això: a Mart cal anar —i més lluny—, però precisament per a descobrir l'horitzó del cinema de la nostra infància. [7-7-97]

Diu que Radovan Karadzic, el sanguinari *capo* dels serbis de Bòsnia, pretén eludir la justícia internacional fugint a l'Amèrica del Sud. Potser ja s'hi troba. *À propos*: el desmembrament de Iugoslàvia ha donat, en els darrers anys, lliçons d'abast universal, més enllà de la geopolítica. Heus-ne ací una: els pares de Franjo Tudjman i els de Slobodan Milosevic es van suïcidar. Els dos mandataris suara enfrontats a mort tenen en

comú ser fills de pares cansats del món, i dels seus efectes. Ja no els separen tantes coses, ni tan sols la mateixa llengua. Dos: Karadzic exercia abans de la guerra l'honesta i homològica professió de psiquiatre.

Tota la política, en comprovar com es redueix a una simple branca menor de la psicologia general, revela la seua natura més consistent i exacta.

Cursos d'estiu, a Morella. Jo hi parle de cinema i de l'extraordinari *Doctor Jekyll* de Stevenson. Però també vaig —sobretot— a escoltar. A la Sala del Justícia de la Batlia, sota unes bigues suspeses en l'aire fermes però innòcues, conferència de Nicolás Sánchez Albornoz. El tema és inevitable: el desastre del 98.

Sánchez Albornoz és un home eixut, escardalenc, auster i tímid (després ho sabré: en realitat és un poc sord). Dinant al Mesón del Pastor s'ha cruspit un corder farcit amb tòfones, unes mandonguilles morellanes de consistència gòtica i, de postres, una *mousse* de serves. Els altres comensals hem patit per a traduir-li *serva* al castellà. Prudentment suggerisc, sentit a la meua sogra, «acerolla». L., incontinent i en el paper d'amfitrió, s'esplaia sobre el topònim de La Cerollera, una connexió filològica lateral. Albornoz és taxatiu: al 98 no hi ha desastre des del punt de vista material perquè no hi havia a penes lligam econòmic entre la metròpoli i les colònies. La guerra costa diners (però no massa), hi ha pèrdues valuosíssimes en vides humanes (però no tantes com les ocasionades als cubans, per exemple), cau el govern de torn i ja està. La resta, rebla Sergi Beser, és un invent del periòdic *ABC*.